

DOLSKE BRATOVŠTINE

Ovaj članak prati razvojni put dolskih bratovština. Rad je baziran na izvornim materijalima, te na izvrsnom radu Joška Kovačića o Župi Dol na Hvaru. Članak je nadopuna Kovačićeva rada, temeljen na novopronađenim dokumentima, posebno za razdoblje s kraja 19. i početka 20. stoljeća.

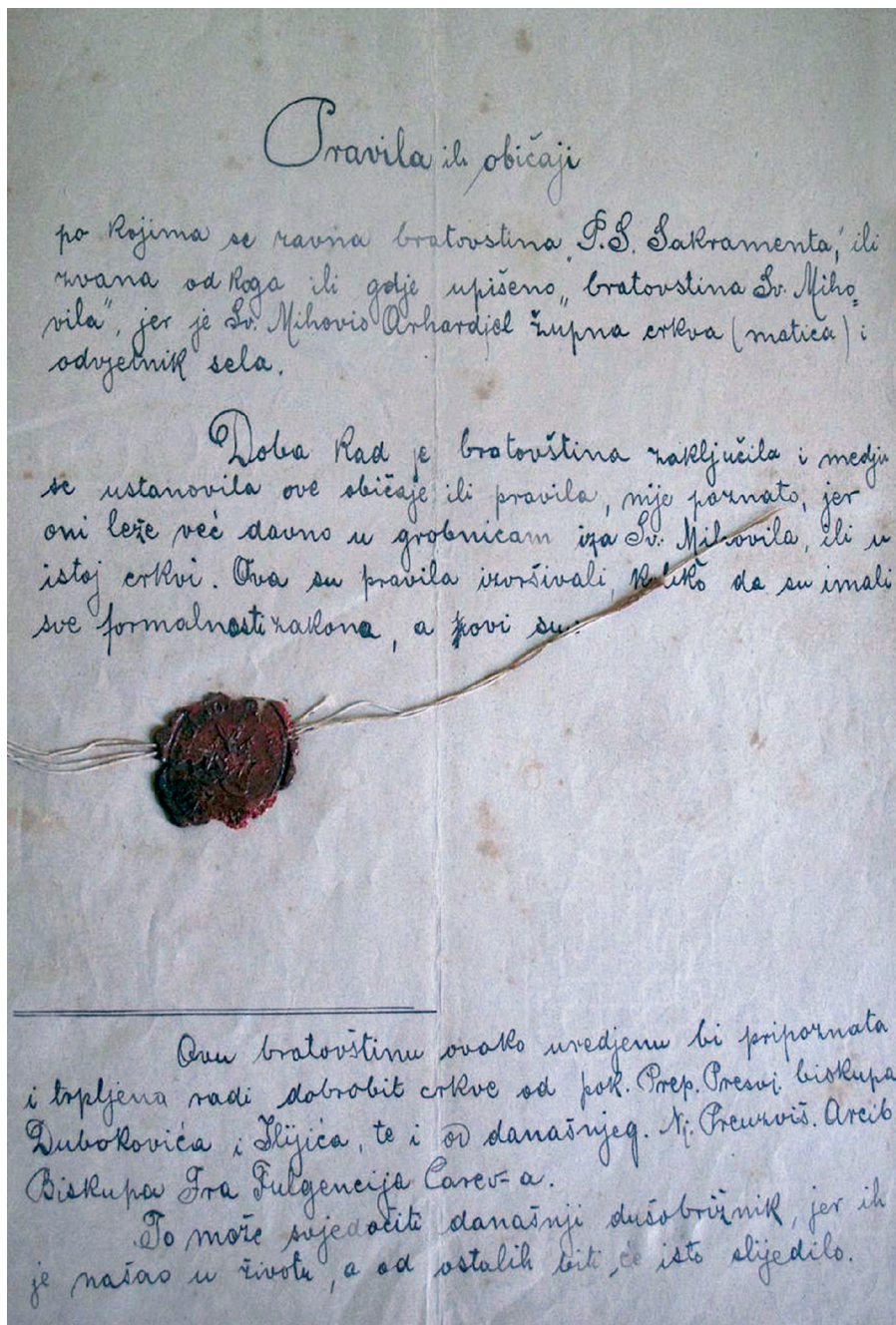
Ključne riječi: Dol; otok Hvar; bratovštine; sestrimstva; bratovštinski statuti

Bratovštine, kao oblik udruživanja prvenstveno pučana u Europi, možemo pratiti od početaka 12. stoljeća. Nakon osnivanja novih, prosjačkih redova, franjevaca i dominikanaca, te organiziranjem flagelanata (bičevalaca) u Italiji, dolazi do preporoda kršćanskog života. Sinodom u Arlesu 1234. g. Crkva je odredila propise i uvela stegu među bratovštinska udruženja. Tim propisima odlučeno je da bratovštine moraju biti podvrgnute biskupu, njihovo osnivanje i statut (matrikulu) mora odobriti biskup, te je i njihovo djelovanje stavljeno pod kontrolu biskupa. Bratovštine su bile uglavnom religiozno-humanitarnog karaktera i bile su vezane uz određeni teritorij. Iz imena bratovštine vidjelo se njezino područje djelovanja, obično vezano uz gradsku četvrt ili župu. Bratovštine su okupljale veliku većinu aktivnog stanovništva sela ili grada, te su bile osnova za buduće osnivanje župa u tim naseljima. Lokalna crkva bila je središte okupljanja bratovštine, a svetac kojem je crkva posvećena njezin zaštitnik.¹

O bratovštinama na otoku Hvaru može se govoriti od 15. st., kada se 1468. spominje bratovština sv. Duha u gradu Hvaru. Ta bratovština je vjerojatno postojala već neko vrijeme, jer se tada spominje u kontekstu dogovora oko završetka crkve koju su ranije započeli. U Europi i na našim prostorima bratovštine djeluju još od 13. st., pa su tako zabilježene bratovštine u Zadru, Kotoru, Korčuli, Krku i Dubrovniku.² Dolske bratovštine izvrsno je obradio Joško Kovačić u svom radu Župa Dol na Hvaru, objavljenoj u Službi Božjoj iz 1997. godine. Po njegovim istraživanjima,

¹ Mirjana Sladonja, Iz prošlosti istarskih bratovština: knjiga bratovštine sv. Roka (sv. Katarine i sv. Blaža) u Boljuni 1595.- 1663., *Croatica Christiana Periodica* 52/2004, 75.

² Bernardin Škunca, *Štovanje Isusove muke na otoku Hvaru*, Crkva u svijetu, Split, 1981. 43.

Statut Bratovštine Presvetog Sakramenta iz 1896. godine

najstarija bratovština u Dolu bila je ona **sv. Mihovila**, spomenuta još 1579. g. gdje se spominje da ima „izvrstan pravilnik“. Na početku 17. st. ta bratovština je imala u svom posjedu 2 vinograda koji su davali 15 kadaca masta, u vrijednosti od oko 30 dukata. Obveze bratovštine bile su organiziranje godišnje gozbe za bratime, obrađivanje vlastite zemlje, kao i one uzete u zakup; brinuli su se za ulje za Presveto. Također, svaki bratim bio je dužan dolaziti na sprovode svojih subratima, te nositi tuniku u procesijama. Ako bratim ne bi obavio neku od ovih dužnosti, morao je platiti globu, koja je ulazila u prihode bratovštine. Jedan od prihoda bratovštine bila je i naknada za nošenje križa na Veli petak. Tako je u zapisima sačuvano, da je Jerolim Kuničić 1757. g. za nošenje križa platio 10 libara. Godine 1605. bratovština mijenja ime u bratovštinu Presvetog Otajstva, a o glavnom zadatku bratovštine svjedoči nam podatak iz 1614. g., gdje se bratovština naziva: Gradnja sv. Mihovila. Godine 1627. imala je osamdesetak članova i prihod od 10 kadaca masta.³

Gospina bratovština spominje se prvi put 1585. pod imenom Gospe Dolske, ali i Gospe Karmelske. Zanimljiv je podatak da je dio prihoda dobivala od milostinje od lova na srdele. Pored muških članova Gospina bratovština imala je i ženske članove, sestrima.⁴

Bratovština sv. Barbare nastala je 1628. g., radi popravka istoimene crkve. Već sljedeće godine nabavili su novo zvono za crkvu. Prihode su imali od vlastite zemlje, te od tuđih polja uzetih u najam.⁵ U spisima bratovštine nalazimo donaciju Ivana Vrankovića od 50 dukata za izgradnju oltara u crkvi sv. Barbare prije 1738. g.; radove na oltaru izvodio je klesar Frane Škarpa. Također su bratimi 1763. g. odlučili popraviti oštećenu palu na oltaru.⁶

Bratovština Ružarice spominje se 1679. g., iako bi po sačuvanoj pali njeno osnivanje trebali smjestiti negdje kroz 16. stoljeće. Kneževom odlukom bratovština sv. Ruzarija pripojena je glavnoj bratovštini, i od tada se zove zajedničkim imenom Presvetog Otajstva i Blažene Djevice od Ruzarija.⁷ Za ovu bratovštinu vezuje se i pala Presvetog Ruzarija, koja se nalazi u župnoj crkvi. Pala je blagoslovljena od biskupa Cedulina 1598. godine.⁸ Vjerojatno se uz tu palu povezuje i postojanje bratovštine istog imena. U dnu ove pale prikazani su bratimi u svoj odjeći (tunikama), s upaljenim voštanicama. S lijeve strane je 6 bratima, a s desne ih je 7, od kojih prvi u ruci nosi srebrni križ. Između dvije grupe bratima vidi se brežuljak s crkvicom. S obzirom na to da se smatra kako je autor slike Hvaranin Martin Benetović, vrlo je vjerojatno da je slika rađena po narudžbi, te da su sami bratimi bili modeli za sliku, a da je crkva na slici najstariji prikaz Dola, i najstariji prikaz pučke pobožnosti znane kao pobožnosti procesije „Za križem.“

³ Joško Kovačić, Župa Dol na Hvaru, *Služba Božja* 37/1997., 141.

⁴ Isto, 141.

⁵ Isto, 142.

⁶ IAH, svezak CXL

⁷ Kovačić, Župa Dol, 142.

⁸ Stojković, V. 24.

Sestrimstva u Dolu se spominju još od 1579. g., kada biskup Valier u svojoj vizitaciji spominje oltar sv. Marije, koji pripada mjesnom sestrimstvu. Već 1611. g. biskup blagoslivlja zajednički oltar Blažene Gospe, sv. Mihovila i sv. Ursule. Upravo to sestrimstvo sv. Ursule imalo je samo ženske članice, kojih je 1627. g. bilo 60. Njihov zadatak je bio brinuti se za mise na Gospine blagdane, za svijeće u procesijama i slično. One nisu imale pravilnika ni računskih knjiga, niti su održavale skupštine, a prihode su ostvarivale od milostinje, koju je davala svaka članica. Tako su sestrime za 1629. platile 17.5 šolda po osobi za članstvo u sestrimstvu sv. Ursule.⁹ U jednoj oporuci iz 1715. g., učinjenom u selu Sv. Barbare, jedna Lovrinčevićka ostavlja svoje vrtove „laičkoj školi sv. Ursule, jedan školi Blažene Djevice od Ružarija i jedan bratovštini Presvetog Sakramenta u Dolu“¹⁰

U doba francuske uprave, upravitelj Dalmacije V. Dandolo smatrao je broj bratovština prevelikim, a njihove prihode iznimno visokima. Imovina bratovština oduzimala se za vojsku, a Državni dekret od 26. 5. 1807. zabranjuje sve bratovštine osim sv. Sakramenta i Mrtvih. Guverner Bertrand je 1811. u Ilirskim pokrajinama likvidirao velik broj bratovština. Ponovnim dolaskom Austrije 1813. dozvoljava se rad nekih bratovština, uz uvjet da se organiziraju na temelju novih statuta-matrikula.¹¹ U Dolu od tada nalazimo samo bratovštinu Presvetog Sakramenta. Ipak ta bratovština više nema snagu kao prethodna bratovština, već je neki oblik proširenog crkvinarstva.

U uvodu Statuta bratovštine Presvetoga Sakramenta iz 1896. godine stoji: *Doba kada je bratovština zaključila i među se ustanovila ove običaje ili pravila, nije poznato, jer oni leže već odavno u grobnicama iza Sv. Mihovila, ili u istoj crkvi. Ova su pravila izvršavali, koliko da su imali sve formalnosti zakona a one su: ...*¹²

Iz tog statuta se vidi da je svrha bratovštine uzdržavati pristojno crkvu i groblje, jer crkva ne posjeduje nego nešto malo zemlje od male vrijednosti. Župnik je po pravu član. Bratimi su bili dužni prisustvovati sprovodima, raditi na polju crkvinarstva, morali prisustvovati javnim ophodima s bijelom odjećom (svaku treću nedjelju u mjesecu, Veliki četvrtak, Veliki petak, na Sv. Marka,¹³ na Sv. Mihovila i na dan Djevice Marije od Ružarija). Tu odjeću (tuniku) bratim je dužan sam kupiti u roku od godine dana, nakon što je primljen u bratime. Ako pojedini bratim nije mogao izvršiti neku od propisanih dužnosti, plaćao je kaznu. Najviše kazne su bile za neprisustvovanje svečanim ophodima, posebno na Veliki petak.

Bratim može biti isključen iz bratovštine ako se ne pojavi na tri nadnice, te ne nadoknadi novčano za to što nije bio, ili ako teško uvrijedi drugog bratima ili

⁹ Kovačić, Župa Dol, 142.

¹⁰ Inventar arhiva Hektorović (IAH), svezak CXL

¹¹ Pezelj, Vilma, Žene u bratovštinama srednjovjekovnih dalmatinskih gradova, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, God. 47 (2010), Broj 1 (95), 165.

¹² Statut bratovštine Presvetoga sakramenta (1896), Župski arhiv Dol (ŽAD).

¹³ U ljetopisu pučke škole u Dolu nalazimo podatak datiran na 25. travnja 1916. gdje stoji *Sv. Marko. Djeca prisustvovala ophodu koji ove godine ne učinismo na Purkinom kuku nego kod Ostojića kuće. Po običaju na blagoslovu prisustvovali bratimi i mnoštvo naroda.*

Martin Benetović: Pala Kraljice Presvetog Ruzarija iz 1598. godine, župna crkva u Dolu

sestrimu. Izgon je punovažeći, kada za to glasuje većina bratima, a znak da je netko izgnan iz bratovštine daje se brećanjem bratimskog zvona 4-5 puta.¹⁴

Predsjednik bratovštine je predsjednik crkvinarstva, i mijenja se svake tri godine. Bratimi se skupljaju pred crkvom. Bratimska čast je nasljedna, i prelazi s oca na najstarijeg sina, koji za članarinu plaća manju svotu, dok ostali sinovi, ako žele, plaćaju punu cijenu, koja je iznosila od 1 do 3 forinta. Sestrimstvo također prelazi s majke na kćer, a za upisninu nova članica plaća 33 novčića. Bilo je dozvoljeno i

¹⁴ U Statutu stoji da se brećanjem zvona davao znak za sve važnije stvari u selu, od poziva na javne radove pa do dolaska liječnika, koji je pregledavao djecu ispred crkve.

naseljenicima u Dol, kao i priženjenima, da se učlane u bratime, ali uz pristanak svih bratima, a svota se određivala po dogovoru.

Ovaj statut usvojen je za vrijeme župnika Jurja Carića, glavarara sela Jurja Vrankovića, Luke Duževića pok. Antuna, predsjednika, Jakova Pavičića, blagajnika, Franje Kuničića pok. Ante i Antuna Moškateła, crkovinara. Uz njih još je potpisano 152 bratima, od kojih je 115 bilo nepismeno (stavili su znak križa umjesto potpisa). Ovaj Statut je usvojen i potvrđen od starogradskog načelnika V. Stalia, 31. prosinca 1896. godine.¹⁵

Nov statut bratovštine Presvetoga Sakramenta datiran je 22. 4. 1928. godine. Uz neke preinake, Statut je uglavnom identičan onome iz 1896. g., iako se u ovom Statutu ne spominje raniji Statut, te je on vjerojatno bio izgubljen, pa je novi napisan na temelju već u puku uvaženih pravila. Potpisani ovjerovitelji toga Statuta bili su Filip Stančić pok. Matija i Josip Stančić pok. Marina. Ovaj Statut je dijelom izmijenjen na bratimskoj sjednici održanoj u čitaonici Seoske Blagajne 27. 3. 1938. godine. Osim izmjena Statuta, kojima se spušta dobna granica za primanje u bratime i sestime sa 24 na 21 godinu, te nekih izmjena vezana uz obradu vinograda i maslinika, bratimi se na ovoj sjednici bave pitanjima proširenja groblja, uređenju krova na crkvi Blažene Gospe, te odlučuju da se nabave nova zvona za župnu crkvu, koja su skinuta 1916. g. za vrijeme rata. Bratimi odbacuju prijedlog dušobrižnika da se župna kuća uredi, te da se u nju smjeste stan za učitelja, Katolički dom, prostor za službu crkvinarstva i prostor za pohranu crkvenih dokumenata. Ovjerovitelji ovoga zapisnika su bili Fabijan Radonić pok. Marina i Dinko Berković pok. Kuzme.

Puno zanimljiviji je zapisnik sa bratimske sjednice, održane 23. lipnja 1946. g. u Domu kulture u Dolu, gdje je prva točka dnevnog reda bila izjašnjavanje bratima, žele li i dalje ostati u bratovštini. Tako se jedan bratim odmah izjasnio da više ne želi biti bratim, dok je njih 15 izjavilo da će naknadno odlučiti. Svi ostali su izjavili da i dalje ostaju bratimi, dok će pojedince koji toga dana nisu prisustvovali sjednici crkvinari naknadno pitati da se izjasne.

Ovjerovitelji toga zapisnika bili su Alviž Moškateło Lukin i Roko Pavičić pok. Marina.

I iz ovog se zapisnika primjećuje da se bratimska zajednica, u novim odnosima nakon Drugog svjetskog rata, polako počela osipati. Iako će bratimi djelovati sve do Drugog vatikanskog koncila, polako se nazire njihov kraj. Prema do sada pronađenim dokumentima, posljednji zapis je datiran 22. veljače 1959. g., kada je župnik u dogovoru s crkvinarima donio zaključak da se sprovodi mogu obavljati i poslije podne. Bratimi su dužni doći na sprovod i platiti taksu (pena, koja je tada iznosila 10 dinara).¹⁶ Od bratima i bratimskih udruženja danas u Dolu ostala je tek koja stara tunika, te poneko izbljedjelo sjećanje.

¹⁵ Statut bratovštine.

¹⁶ ŽAD.

Izvori i literatura:

Inventar Arhiva Hektorović, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku.

KOVAČIĆ, Joško, Župa Dol na Hvaru, *Služba Božja* 37/1997., Makarska.

Ljetopis pučke škole u Dolu, svezak I.

PEZELJ, Vilma, Žene u bratovštinama srednjovjekovnih dalmatinskih gradova, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, God. 47 (2010), Broj 1 (95).

SLADONJA, Mirjana, *Iz prošlosti istarskih bratovština: knjiga bratovštine sv. Roka (sv. Katarine i sv. Blaža) u Boljunu 1595.- 1663.*, *Croatica Christiana Periodica* 52/2004, 73-106.

Statut bratovštine Presvetoga sakramenta (1896), Župski arhiv Dol.

STOJKOVIĆ, Vilma, Pala Ruzarija, *Tartajun* 2/2007., 24.

ŠKUNCA, Bernandin, *Štovanje Isusove muke na otoku Hvaru*, Crkva u svijetu, Split, 1981.

THE DOL CONFRATERNITIES

Summary

Confraternities as a form of society primarily for ordinary people can be traced back in Europe to the beginning of the 12th century. The Confraternities were mainly religious-humanitarian in character and were associated with particular territories. A Confraternity's area of activity could be seen from its name, and was usually linked to a town district or a parish. The Confraternities brought together a large majority of the active population of a village or town, and were the basis for founding parishes in these settlements. In the village of Dol on Hvar Island, Confraternities were first mentioned in the 16th century. The oldest was the Confraternity of St. Michael, and others were the Confraternity of Our Lady (Our Lady of Dol or Our Lady of Mount Carmel), the Confraternity of St. Barbara, and the Confraternity of the Rosary, which later was merged with the Confraternity of St. Michael to form the new Confraternity of the Most Holy Sacrament. Of sister organizations, there was a record of the Sisterhood of St. Ursula.

The activities of all these organizations were regulated by Statute. A recently discovered Statute of a Confraternity dating to 1896 states that the purpose of the Confraternity was to maintain the church and graveyard in a proper state, as the church only possessed a small amount of land which had little value. The priest was a member by right. Members of the Confraternity had to attend funerals, work on church-related matters, take part in public processions in white robes (on every third Sunday each month, Holy Thursday, Good Friday, on the feast days of St. Mark and St. Michael, and on the feast day of Virgin Mary of the Rosary). Each Brother had to buy himself his robe or tunic within a year of being accepted into the Confraternity. Any Brother who failed to fulfil any of the prescribed duties had to pay a fine. The biggest fines were for failure to attend the religious processions, especially that on Good Friday.

The text follows the activities of the Confraternity up to the time that the community of the Confraternity slowly started to fade into new relationships after the second world war. Although the Brothers continued to function up to the Second Vatican Council, their end gradually became evident. Today the only thing left of the Brothers and their association in Dol are a few old tunics and some faded memories.